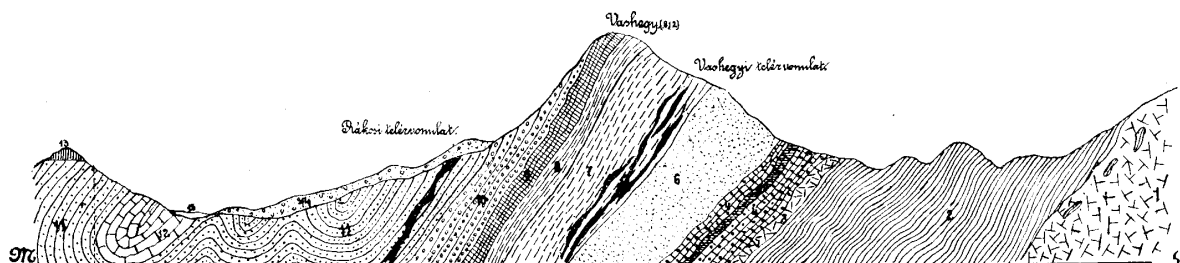

Hradek vasércztelérei

A Magyar Királyi Földtani Intézet 1905-ben megjelent évkönyvében látott napvilágot Böckh Hugó munkája A gömörmezei Vashegy és a Hradek környékének geológiai viszonyai címmel. Ebben részletes térképeket és szelvényeket közöl a terület földtanáról, vasérctelepeiről és az ércet feltáró tárnákról.

A gömörmezei Vashegy és környékének geológiai szelvénye.

Magasság 1 : 20.000. Hossz 1 : 50.000.

1. gránit, 2. ópaleozoós metamorf üledékek, 3. diorit és amfibólos meg kloritos pala, 4. karbonkorú agyagpala, grafitpala, grafit, homokkő, 5. bitumenes dolomitos mész és dolomit és ebből keletkezett márvány és magnezit, 6. porfiroid, 7. grafitos pala a vashegyi telérekkel és grafitos kvarczitpala, 8. kloritos, csillámos fillit, 9. kvarcos homokkő, 10. kvarcos konglomerat és breccsia, 11. werfeni pala a rákosi telérekkel, 12. triasmész és dolomit, 13. andezit, 14. pliocén és diluviális korú törmelék, 15. alluvium.

A szelvénybe a diorit, az amfibólos és kloritos pala csak a teljesség kedvéért van berajzolva.

A Magyarország Vármegyéi és Városai című könyvben Szabó Endre így írt Gömör vármegye iparáról: „Gömör vármegyének földrajzi alakzata Magyarország képét tárja elénk kicsinyben; de nemcsak alakzatára, hanem természeti tulajdonságainak és népének őseredeti foglalkozására nézve is visszatükröződnek az ország jellemző tulajdonságai e megye sajátjaiban. ...

A megyének érczekben és fában való gazdagsága mintegy predesztinálták e vármegyét a vas-, ércz- és faipar magasfokig fejlesztésére; kitűnő szép fehér agyagja az agyag-gyártmányok ősi hazájává avatta Gömörmezejét; termékeny völgyeiben az állattenyésztés magas fokú fejlettségét találjuk fel, mely körülmény a bőr- és szőrmeipar korai kifejlődésének adott impulzust; erdeiben és lankás virányaiban a méhek ezrei tanyáznak s ezek szorgalmas munkája a megye híressé vált viasziparának s mézkereskedésének vetette meg alapját.”

A vasbányászat a mai Magyarország területén már a IX. században virágzásnak indult. Valószínű, hogy az egykori Gömör vármegyében is már ebben az időben ismerték és művelték a vasérclelőhelyeket. Az Árpád-korban a vasipart a területen lakó tótok és a német telepesek üzték. Az egyik legfontosabb iparág volt abban a korban: a bányákból kitermelt nyersvasat kis kemencékben, kézfűvő és kalapács segítségével dolgozták fel és kezdetleges fegyvereket és egyszerű eszközöket állítottak elő belőle.

Később a kemencéket a patakpartok mentén állították fel, ahol a fűvőt és a kalapácsot a víz erejével mozgatták. Ezek voltak az úgynevezett tót-kemencék, melyeket még a XIX. században is használtak. A közben eltelt évszázadok alatt csupán annyi változott, hogy a kemencék mérete megnőtt és már nem a patakpartokra építették őket, hanem a folyók erejét használták a működtetésükhöz.

A XVII. és XVIII. században dúló háborúk, a páncéling használata és a fegyverzet tökéletesítése felvirágoztatta Gömör vasiparát, s tetőpontját Rákóczy Ferencz idejében érte el. Szabó

Endre így ír erről az időszakról: *„Rákóczy – főleg stratégiai érdekeket tartva szem előtt – nagy súlyt helyezett a gömöri vasipar, különösen a fegyvergyártás fejlesztésére. Lányi Pál sajtó-gömöri földbirtokos személyében állandó iparfelügyelőt nevezett ki, a kinek buzgólkodása által több olvasztó keletkezett s ekkor alakult a dobsinai kardgyár is. Lányi példáját követve, Gömörmegye földbirtokosai és tőkepénzesei nagy figyelmet szenteltek a szépen jövedelmező vasiparnak. Társulatok keletkeztek, a melyek kivették a vasipart a magánvállalkozók kezéből. Ilyenek voltak az 1808-ból való „Murányi Unio”, 1811-ben a „Rimai coalitio”, 1836-ban a „Csetneki Concordia”, 1845-ben a „Gömöri vasművelő társulat”, majd 1852-ben – a Murányi Unio, a Rimai Coalitio és a Gömöri Vasművelő Társulat egyesülésével – a „Rimamurányi vasmű egyeslet”, mely 1881-ig állott fenn és a salgótarjáni vasfinomító társulattal történt egyesítése után, „Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság” czég alatt, Budapest székhellyel és 32 millió korona alaptőkével új társulattá alakult.”*

De nemcsak a tőketársulás, hanem a megye vagyonos és nagytekintélyű birtokosai is sokat tettek a vasipar fejlesztése érdekében: a Nádasdyak, Andrássyak, Coburgok mindinkább tudátára ébredtek, hogy a föld mélyében bőven található vas kiaknázása és a kohászat nemcsak jövedelmet hajt, hanem a vasipar művelésével egyszersmind hazafias érdemeiket is gyarapítják.

1808-ban Gömör vármegyében 9 nyersvas-kohó és 81 tót-kemence volt. A kohók egy év alatt körülbelül 45 000 mázsa, a tót-kemencék 160 000 mázsa nyersvasat állítottak elő. 1836-ban a csetneki „Concordia” társaság a kohó- és kavarórendszert honosította meg, míg Andrássy György gróf dernői vasgyárában a vasipar terén külföldön szerzett tapasztalatait alkalmazta, s gyárát az új találmányok kísérleti telepévé rendezte be. Coburg-Koháry herceg pohorellai gyárában is fontos újítások történtek: itt próbálták ki Fabre de Four találmányát és itt honosult meg Müller János találmánya, aki a comte-tüzek alkalmazásával a tüzelőanyag fogyasztását erősen lecsökkentette.

Demő. - Gróf Andrássy Dénes vasgyára.

1865-ben Gömör vármegyében már 24 vasfinomító volt: a vashegy–rákosi csoportban 7, a dobsina–alsó-sajói csoportban 12, a rozsnyó–nadabulai csoportban 2, a hrádekiben 3. E gyárak évi termelése 224 000 mázsára emelkedett: a vertvas 50 000, a hengerelt vas 142 000, a hengerelt vaslemez 32 000 mázsa. A feldolgozott nyersvas 312 000 mázsa volt és a gyárakban 1450 munkás dolgozott.

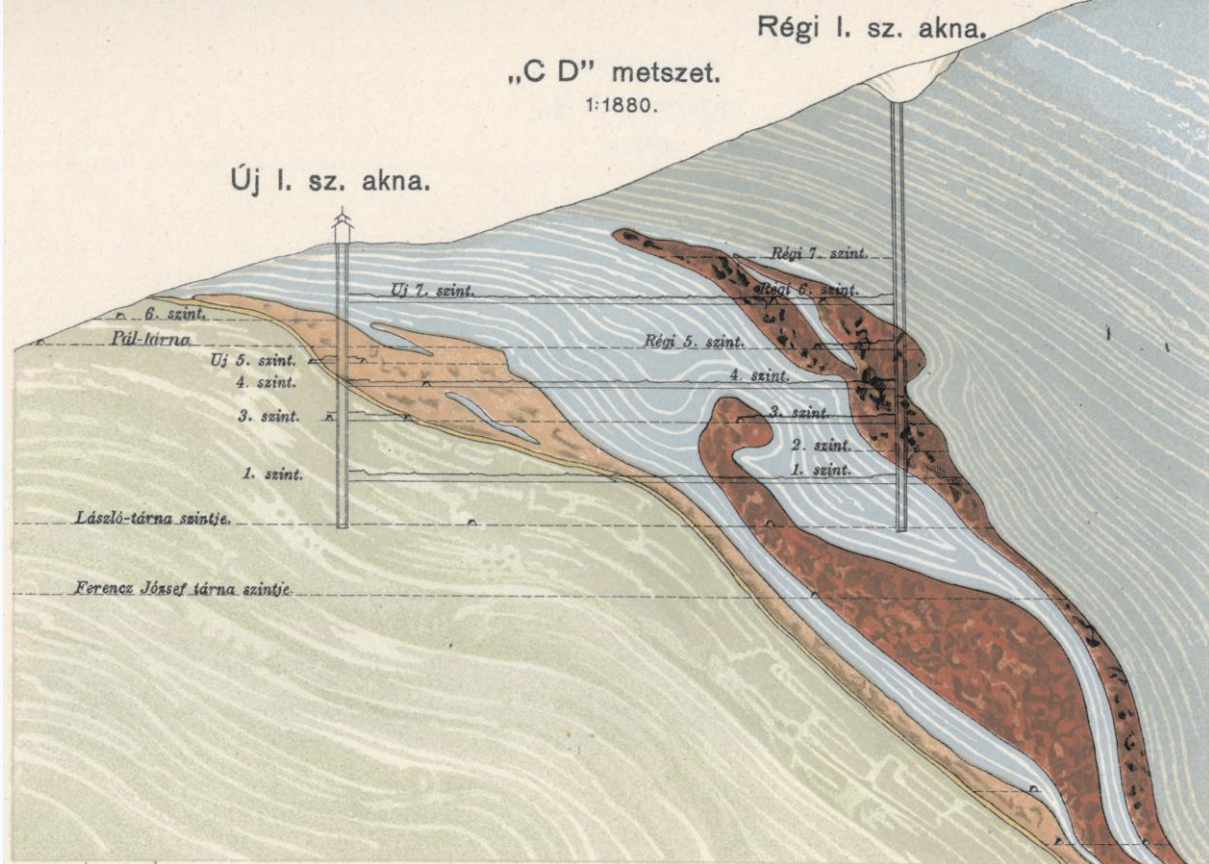
A nyersvas feldolgozásával foglalkozó iparágak szintén virágoztak, de Gömör megye vastermelésének jelentékeny részét nem a megye területén dolgozták fel. A háborús idők folyamán ugyan sok fegyvert gyártottak. Például Jolsván a kovácsok már 1584-ben, Dobsinán 1633-ban hoztak létre céheket. Rimaszombatban a kovácsok, lakatosok, aranyművesek és csiszolók egyesült céhe 1516-ban nyerte céglevelét.

A kecsői hámorban készült ásók és kapák a múlt század közepén messzeföldön híresek voltak. Szeggyár 1865-ben 2 volt a megyében; az egyik Rozsnyón, mely évenként 70 millió szegget gyártott, a másik – kevésbé jelentékeny – a lubenyiki határban. Ugyanazon évben, az akkori feljegyzések szerint, a következő gépgyárak voltak a vármegyében: Pohorellán Coburg hercegé, Nagyrőczén a Rimamurányi vasműegylet, mely főleg vasgyári gépek gyártására volt berendezve; Rozsnyón Sztaniszlóvszky Venczel gazdasági gépgyára és Várallyán Güntner gazdasági gép- és kocsigyára.

Pohorella. - Coburg Fülöp herceg vas- és lemezgyára.

Böckh Hugó a Gömör vármegyei Vashegy teléreket rejtő hasadékrendszeréről ezt írja tanulmányában: „*E hasadékrendszer három fővonulatba sorakozik, a melyen belül az ércz szabálytalan lencsüket és tömzsöket képez. A mellékelt szelvények, melyeket Németh Zoltán bányamérnök úr szívességének köszönök, minden leírásnál jobb képet adhatnak az ércz előfordulási viszonyairól. A fekü vonulat vastagsága átlagban 4–8 m, a középső vonulaté 30 m, a felső vonulaté 25–30 m. A vonulatokat grafitos pala választja el egymástól, mely az ércz közé települve is előfordul. A vasércz a felsőbb szintekben barna vasköből áll, míg a Ferencz-táró szintje alatt a vaspát lesz uralkodóvá. Ezenkívül alárendelten hematit is található.*”

A régi és új I. számú akna részletes földtani szelvénye

Hradek teléreiről pedig akkoriban ezt tudták: „A Hradek limonitos telérei, a mint a mellékelt szelvényekből, melyeket Hermann Sándor bányagondnok úr szívességének köszönök, kitűnik, a kvarczit és karbonpala határán hirtelen el vannak vágva. Ez a település egyúttal a mellett is bizonyít, hogy ezek a vetődések az ércz képződésének a kora után keletkeztek. A Hradek vasércztelepei egyes apróbb hasadékköltéseket képeznek, melyek azonfelül vetődések által meg vannak szakítva. Az alsó hradeki prostredni telep és főtelep még összefüggőbb vonulatot alkotnak, de a felső Hradek telérei az ÉNy és DK-i irányú vetődések következtében fel vannak darabolva. Az egyes részek, melyek olykor tömlőszerűek, 500–500 000 mm. vasérczet is tartalmaznak. Az ércz főleg limonit és sziderit, és a barnavasércz épúgy mint Rákoson és Vashegyen, ennek mállásterméke. Vascsilám csak elvétve fordul elő.”

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2020/31. számában.)